

МОДЕРНІЗАЦІЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ПРОЦЕСІ СТАНОВЛЕННЯ САМОДОСТАТНЬОЇ ЕФЕКТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ

ХОХЛОВ М. П.

доктор економічних наук

МЕЛЬНИК Ю. О.

Харків

Притаманний капіталістичний ринковій системі процес усупільнення виробництва – перетворення індивідуальних роздроблених виробництв у єдиний суспільний процес – набув на кінці ХХ-го і початку ХХІ сторіч світового масштабу і одержав термін «глобалізація». Злиття окремих, відособлених регіональними або державними межами економічних утворень в єдину інтегровану систему – це закономірний результат суспільного розвитку людства під впливом науково-технічного прогресу, що придбав глибину науково-технічної революції і масштаб світового рівня. На зміну національної замкнутості прийшли багатосторонній економічний зв'язок і, в той же час, взаємна відповідальність національних економік. Тому молода держава, яка прагне приєднатись до розвинутих країн-лідерів, від економічної політики яких залежить стан міжнародної економіки, повинна також прийняти на себе частину відповідальності і бути спроможною брати участь у сумісному протистоянні сучасним світовим викликам. Для цього держава повинна відповідати країнам-лідерам щодо економічної потужності, якості життя, які обумовлюють міжнародний авторитет.

Сьогодні Україна відстає від європейських лідерів. Від, наприклад, Німеччини і Франції по рівню суспільної продуктивності праці (ВВП на душу населення, розрахованому по міжнародним стандартам) у 5,2 – 5,4 раза [розр.: 1, pp. 775, 778, 844]. Цей розрив, на жаль, не скорочується. За 1995 – 2010 роки наведений показник зріс в Німеччині у 1,9 раза, Франції – 2,5, в Україні – 1,9 [1, pp. 775, 778, 844; 2, pp. 764, 767, 829].

Єдиний шлях для країни, що значно відстає від розвинутих країн по рівню соціально-економічного розвитку і у міжнародних рейтингах займає місце у сьомому десятку, є зосередження зусиль на подоланні цього відставання на основі кардинальних заходів, спрямованих на реальне перетворення економіки. Тому природним і таким, що відповідає нагальним потребам становлення самодостатньої авторитетної національної економіки України, є курс на її модернізацію, що однозначно визначено в останніх офіційних документах, соціально-економічних програмах.

Президент України у виступі із щорічним посланням до Верховної Ради наголосив, що вибір на модернізацію країни є незворотнім. Він зазначив: «Відтак, першочерговим пріоритетом для України у середньостроковій перспективі є прискорення інноваційного розвитку, технічне та технологічне оновлення виробничих потужностей, розвиток виробництв 5-го та 6-го технологічних укладів» [3].

Модернізація економіки – це перетворення її відповідно до вимог сучасності, оновлення факторів виробництва завдяки впровадженню перспективних

досягнень науково-технічного прогресу. Найбільш продуктивним є комплексний підхід до модернізації економіки, який охоплює всі фактори виробництва: техніко-технологічні і людські, особистісні. Однак часто-густо увага приділяється, головним чином, техніко-технологічному аспекту модернізації економіки, її матеріально-технічній базі. Не припиняючи значення такого підходу, слід, однак, зауважити, що впровадження нових технологій, технічних засобів неможливо без корінних перетворень у трудовому потенціалі, якості трудової діяльності суспільства.

Вирішення проблеми ускладнюється тим, що існує багато свідчень про занепад трудового потенціалу України. Порушено нормальний процес його відтворення як у кількісному, так і в якісному аспектах. На це наголошується в багатьох наукових публікаціях, визнається в офіційних документах [див., напр., 4, 5, 6]. Тому гостро актуальною постає проблема модернізації не тільки матеріально-технічної бази, але й трудового потенціалу країни, що обумовлює необхідність поглибленого дослідження трудового потенціалу, його природи, змісту, структури категорії, що дозволить визначити ефективні практичні заходи відновлення процесу його відтворення на високому якісному рівні.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні багатоаспектного підходу до трудового потенціалу, розкритті внутрішньої структури як економічної категорії, що дозволяє визначити актуальні напрями його модернізації.

Відтворення трудового потенціалу закладає творчу основу відтворення суспільного виробництва у масштабах усієї національної економіки і, що важливо, безпосередньо відображає соціальні умови життєдіяльності суспільства. На відміну від матеріально-технічних факторів трудовий потенціал, носієм якого є людина, являє собою не тільки фактор виробництва, який обумовлює ефективність господарської діяльності, але й мету суспільного розвитку в центрі уваги якої людина з її багатосторонніми фізичними, інтелектуальними, духовними потребами. У такому ракурсі слід підходити до проблеми модернізації трудового потенціалу національної економіки. Це потребує, як зазначено вище, більш глибокої і детальної теоретичної розробки сутності і змістовних аспектів категорії трудового потенціалу.

По суті трудовий потенціал – це особистісний склад національної економіки, який володіє відповідним фізичним і інтелектуальним розвитком, знаннями і кваліфікацією, спроможний здійснювати корисну продуктивну діяльність.

Відповідно до рівня дослідження розглядаються також трудові потенціали регіонів, галузей, підприємств тощо.

Наведене визначення категорії наголошує на сутнісній характеристиці трудового потенціалу, виокремлює його від інших факторів виробництва. Однак без розкриття змістовних аспектів категорії воно не є достатнім, бо приховує важливі умови руху трудового потенціалу, без урахування яких неможливо вирішення завдань його модернізації.

При визначенні трудового потенціалу увага зосереджується на його натуральній особистісній формі, в якій він функціонує у сфері виробництва, як важливіший фактор. Однак важливим є розуміння того, що процес відтворення трудового потенціалу, як і матеріально-технічних факторів, відбуваються у певних соціально-економічних умовах. Тобто фактори виробництва відтворюються не тільки у їх особистісній або матеріальній формі, а у відповідній соціально-економічній формі. В умовах ринкової економіки на капіталістичній стадії розвитку це обумовлює:

- ✦ по-перше, вартісну форму руху факторів виробництва, на якій базується ринковий механізм їх відтворення в процесі господарського обороту, зокрема, що стосується трудового потенціалу: оплати праці, соціальних заходів тощо;
- ✦ по-друге, набування факторами виробництва суспільної форми капіталу: основного капіталу, оборотного капіталу, нарешті, людського капіталу, що в значній мірі обумовлює цілі і механізм їх використання в господарській діяльності.

Трудовий потенціал у його натуральній формі не обертається, він використовується у сфері виробництва, точніше, у сфері трудової діяльності. Обертається вартість трудового потенціалу, безперервно забезпечуючи фінансові джерела його відтворення. Усе це відбувається у певних суспільних умовах, що наділяє трудовий потенціал відповідною соціально-економічною формою.

Таким чином, сутність і змістовні аспекти категорії трудового потенціалу розкривається у складній структурі, яка вміщує три головні змістовні складові, похідні від натуральної особистісної форми та суспільної форми трудового потенціалу в ринковій капіталістичній економіці, яка, у свою чергу, породжує вартісну і соціально-економічну форму, які характеризуються сукупностями економічних показників, параметрів (*рис. 1*).

Модернізація трудового потенціалу має здійснюватись комплексно у напрямках, що визначає його змістовна структура. Це необхідна вимога для одержання синергетичного ефекту від сумісного удосконалення умов фізичного і духовного розвитку трудового потенціалу; оплати праці і інших форм компенсації трудових витрат; більш повної реалізації економічних і духовних, моральних інтересів громадян від участі у суспільному виробництві.

Наявний стан в усіх складових трудового потенціалу в Україні потребує корінних змін.

На відтворення трудового потенціалу в натурально-особистісній формі негативно впливає демографічна ситуація, чисельність і структура зайнятого населення, структура навчання і підготовки кадрів, система охорони здоров'я і, що дуже важливо, духовний стан людей.

Низький рівень заробітної плати, доходів переважної частини населення, двозначна хронічна інфляція, кризова, нестійка кон'юнктура ринку, що обмежує сферу самозайнятості населення, не забезпечує доходами відтворення трудового потенціалу на нормальному рівні, тому в ущербному вигляді відтворюється важливіший фактор суспільного виробництва.

Трудовий потенціал		
Особистісний склад, який володіє відповідним фізичним і інтелектуальним розвитком, знаннями і кваліфікацією, спроможний здійснювати корисну продуктивну діяльність		
Натурально-особистісна форма	Суспільна форма людського капіталу	
Кількісні і якісні показники, що характеризують фізичний, духовний, інтелектуальний, професійний стан трудового потенціалу	Вартісна форма	Соціально-економічна форма
		Кількісні та якісні показники, що характеризують вартісний аспект відтворення трудового потенціалу

Рис. 1. Структура категорії трудового потенціалу

В обставині глибокого розколу суспільства внаслідок різкої економічної і соціальної диференціації населення, корупції, зростаючої невпевненості у майбутньому у свідомість трудівника не вселяється впевненість, що повноцінна участь в розвитку суспільного виробництва є єдиний шлях до реалізації сукупності своїх інтересів.

Самодостатня ефективна національна економіка базується на високій продуктивності трудового потенціалу. Як зазначено вище, Україна значно відстає від розвинутих країн по суспільній продуктивності праці. Валовий внутрішній продукт, який на душу населення ледве перевищує шість тисяч доларів, є вкрай недостатнім. Слід зауважити, що на північних широтах нема ані однієї країни з таким низьким показником. Це породжує особливо гострі проблеми із забезпечення умов життєдіяльності населення, особливо у опалювальні сезони, підтримки житлово-побутового господарства тощо. У найближчі десять – п'ятнадцять років Україні необхідно досягнути рівня 25 – 30 тисяч доларів, що має бути ціле спрямованим фактором модернізації трудового потенціалу.

У зв'язку з тенденціями руху трудового потенціалу науковцями посилюється увага до відношення до людини не тільки як до ведучого фактору виробництва, а як і до мети суспільного прогресу: формування всебічно розвиненої особистості з багатосторонніми інтересами, тобто набування розвитку людинорозмірного змісту. Особливо наголошується на духовній складовій особистості. У центр уваги слід поставити знання про людину як цілісної натури, що безперервно удосконалюється в процесі багатогранної господарської, соціальної, культурної, духовної діяльності. «Необхідно виходити з системи більш високого формату роздумів, що базується на розумінні цілісності людини і цілісності його діяльності, що стає можливим тільки зрозумівши і прийнявши трипостасеву у своїй внутрішній єдності природу людини як істоти біо-соціо-духовної» [7, с. 231]. У глобальному масштабі історичний досвід останніх десятиріч свідчить, що трудовий потенціал, духовно насичений гонитвою за економічним успіхом в його споживацькому розумінні веде людство у безвихідь.

У працях соціологів, філософів зростає глибока стурбованість про духовний розвиток майбутніх поколінь, що в наші часи випробовують на собі дію духовно-культурної деградації, ведеться пошук способів проти-

стояння їй. А. С. Панарін, наприклад, вбачає духовне оновлення суспільства на шляху засвоєння цінностей цивілізації, що ввїбрала тисячолітній досвід духовного становлення людини, творення його високих ідеалів [8].

Надання процесу модернізації трудового потенціалу людинорозмірного зміст позитивно впливатиме на духовне озброєння господарської діяльності в процесі формування ефективної самодостатньої національної економіки.

Глибина і масштаб задач щодо модернізації трудового потенціалу потребує застосування нових методологій, що базуються на сучасних досягненнях науки організації потокових процесів, на інформаційних технологіях, до яких відноситься реінжиніринг бізнес-процесів. На користь цієї методології свідчить, по-перше, кардинальний підхід до якісного перетворення об'єкту управління, націлення на максимальний результат і, по-друге, покладання на чітку організаційну систему взаємопогодженого виконання потокових процесів, які сумісно утворюють цілісний генеральний процес із складною структурою.

ВИСНОВКИ

Необхідність модернізації трудового потенціалу сумісно з модернізацією матеріально-технічної бази України обумовлена нагальною потребою у подоланні відставання національної економіки України від розвинутих країн Європи по рівню суспільної продуктивності праці.

Модернізація трудового потенціалу має здійснюватись комплексно у напрямках, що визначаються його сутністю і змістовною структурою.

Сутність і змістовні аспекти трудового потенціалу розкривається у складній структурі цієї категорії, яка вміщує головні змістовні складові, похідні від натуральної (особистісної) форми та суспільної форми трудового потенціалу в ринковій економіці на капіталістичній стадії розвитку.

У процесі модернізації трудового потенціалу необхідно посилити духовну складову формування особи як цілісної натури, що безперервно удосконалюється в процесі багатогранної господарської, соціальної, культурної, духовної діяльності. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. The World Almanac and Book of Facts 2011.– New York: World Almanac Books, 2011.– 1008 p.

2. The World Almanac and Book of Facts 1998.– New York: World Almanac Books, 1998.– 978 p.

3. Виступ Президента України Віктора Януковича із щорічним посланням до Верховної Ради України.– [Електронний ресурс].– Режим доступу : www.president.gov.ua

4. **Богиня Д. П., Гришнова Е. А.** Основы экономики труда : Учебное пособие.– К. : Знання-прес, 2002.– 430 с.

5. **Гриньова В. М., Козирева О. В.** Соціально-економічні проблеми інноваційного розвитку підприємств.– Х. : ВД «ІНЖЕК», 2006.– 192 с.

6. Державна програма економічного і соціального розвитку України на 2012 рік та основні напрями розвитку на 2013 – 2014 роки.– [Електронний ресурс].– Режим доступу : www.president.gov.ua

7. **Задорожный Г. В.** Иначе возможное как сотворчество человечности (размышление о главном в связи с кризисом экономической науки).– Полтава : Скайтек, 2011. – 259 с.

8. **Панарин А. С.** Православная цивилизация в глобальном мире.– М. : Алгоритм, 2002.– 496 с.